دراماتورگی مییرهولد لە نمایشدا

د. فازڵ جاف
(سوێد)

سەرەتاکان

وەک پێشتر نووسیم، مییرهولد یەکەم پێڕیسۆرە، کە ڕەگەزەکانی نمایشی بە ڕوانگە و دیدگەی دراماتورگییانەوە لە یەکەیەکی هونەریدا بە یەکەوە گرێ دا، ئەوەبوو ئالپرس لە کتێبەکەیەدا (ماسکی شانۆیی) نازناوی (برێختی شانۆی ڕووسی) لە مییرهولد نا، ئەمە لە کاتێکدا بوو کە خودی برێخت ئەوەندە وەک نووسەر و دراماتورگ ناوی دەرکردبوو و شێوازە شانۆییەکەی لە برەودا بوو، ئەوەندە وەک پێڕیسۆر کاردانەوە و کاریگەرێتی نەبوو، ئەمەش بە ڕادەیەک زۆر لە دووبارە نووسینەوە و گونجاندن و ئامادەکردنی شانۆنامە کلاسیکییەکانەوە، شانۆنامەکانی نووسەرانی وەک کریستوفێر مارلۆ (ئیدواردی دووەم) و شەکسپیر (کریۆلانس) و سۆفۆکلیس (ئەنتیگۆنا) و مەکسیم گۆرکی (دایک) خۆی دەنواند، هەرچی شێواز و کەرەستەکانی مییرهولدە بە پلەی یەکەم لە کاری دراماتورگیدا، وەک پێڕیسۆرێکی پێشەنگ و ئەزموونگەر، بەچڕی پەیوەست بوو بە داهێنانەکانییەوە. بە واتایەکی ڕوونتر، دیدگەی دراماتورگی و مامەڵەکردنی لەگەڵ دەقی شانۆنامەکاندا، بە ئاراستەیەکی هونەری، ئیستێتیکیانە کاری لە سەر دەکرد، کە دەکرێت کاکڵە هونەرییەکەی لە ئەرکێکیدا دابڕێژین: گرێدانی هەر چوار ڕەگەزە سەرەکییەکەی ڕێبازە شانۆییەکەی لە هونەری دەرهێناندا بە شێوەیەکی دینامیکیانەی جوانسازانە. ئەم چوار ڕەگەزەش بریتین لە هونەری نووسەر، یان دەقی نووسەر، هونەری ئەکتەر (بیومیکانیک)، هونەری سینۆگراف (بیناگەری/ کۆنستروکتڤیرم)، بەشداریکردنی هۆشمەندانەی بینەر (داهێنەری چوارەم).

خۆ ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ سەرەتای کێشەی مییرهولد لەگەڵ شانۆی هونەری مۆسکۆ (مخات) و هەندێک بە وردی لە هۆکارەکانی ئەو کێشەیە قووڵ ببینەوە، کە لە دەرئەنجامدا مییرهولد ناچار دەبێت مخات بەجێ بهێڵێت و تیپی شانۆیی خۆی پێک بهێنێت، دەگەینە دەرئەنجامێکی هەندێک جیاوازتر لەوەی کە

باوە، کە گوایە مییرهولد تەنیا بە هۆکاری جیاوازی شێوازی و ستیلی هونەری (نواندن و دەرهێنان) لە ستانیسلاڤسکی جیا بووەوە، خۆ دەکرێ ئەم هۆکارەش بەشێک بێت لە هۆکارەکان، بەڵام بەو ئەندازەیەش هۆکارێکی سەرەکی کێشەکە نەبوو، ئەوەندەی هۆکاری دراماتورگی و جیاوازی دیدگەیان سەبارەت بە هەڵبژاردنی بەرنامەی نمایشەکانی (ڕێپێرتوار) تیپ (مخات)، ڕۆڵی سەرەکی لە جیاوازی نێوان هەردوولادا بینییەوە، بەتایبەتیش لە جیاوازی نێوان مییرهولد و نۆمیرۆڤیچ دانچێنکۆدا، کە ئەو ڕاوێژکار و بەرپرسی دراماتورگی (مخات) بوو و ڕۆڵی سەرەکی لە هەڵبژاردنی شانۆنامەکاندا هەبوو، بڕیاردەری کۆتا بوو بۆ هەموو ئەرکێکی دراماتۆرگیانە لە (مخات)دا.

وەک چۆن دانچێنکۆ دەقناس و وەستایەکی زانا و پڕ ئەزموون بوو لە بواری دەقناسی و دراماسازیدا، بە هەمان شێوەی مییرهولدیش لە ڕووی هونەرییەوە، لە ڕووی سەنعەت و داهێنانەوە خاوەن سەلیقە، بەڵام بەهرە هونەرییەکەی، بەتایبەتی وەک ڕێژیسۆر نەدەگەیشتە ئاستی مییرهولد، دوو شانۆکاری لێهاتوو، بەڵام خاوەنی دوو دیدگەی تەواو پێچەوانەی یەکتر، بگرە دژ بە یەکیش، ئەم دژایەتیکردنەی دانچێنکۆ بۆ مییرهولد تا کۆتایی ژیانیان بەردەوام بوو.

ناکۆکی هەردوو شانۆکار مییرهولد و دانچێنکۆ لە سەر هەڵبژاردنی دەقی شانۆیی بۆ ڕێپێرتواری مخات دەستی پێ کرد، هەر پاش سەرکەوتنی مخات لە (باڵندەی دەریا)ی چیخۆف، پلان و سیاسەتی (مخات) بەرەو ئەوە ڕۆیشت کە دەقی شانۆیی ڕووسی، بەتایبەتی دەقی هاوچەرخ نمایش بکرێت، بۆیە بڕیار وا بوو کار بۆ بەرهەمهێنانی شانۆییەکی گۆرکی

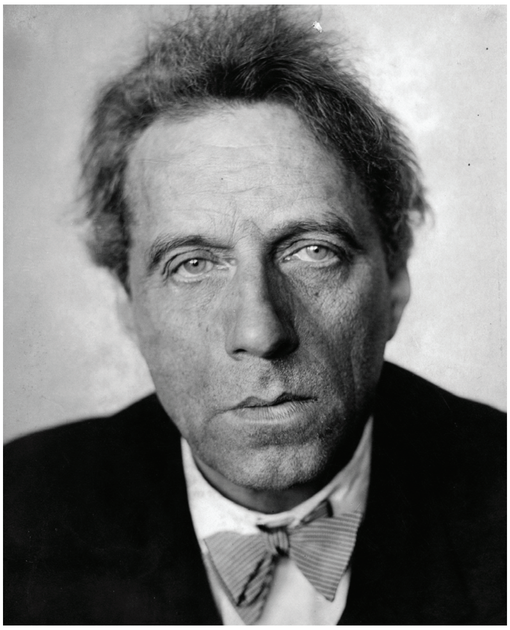

مییرهولد

(بۆرژوازییەکان) بکرێت و بخرێتە بەرنامەی کارەوە، بەڵام ئەم بڕیارە هەڵوەشێنرایەوە، لە جێگەی شانۆنامەکەی گۆرکی، شانۆنامەیەکی دانچێنکۆ (لە خەوندا) هەڵبژێردرا، ئەم دەقەش بە بۆچوونی مییرهولد لاواز بوو و لە ئاستی خەم و پرسەکانی ئەو سەردەمەدا نەبوو، مییرهولد پێی وابوو شانۆنامەکەی گۆرکی ڕێک بۆ ڕۆژ و سەردەمی خۆی نووسراوە، ئەم دیدگە دراماتۆرگییە، هەر لە سەرەتاوە بۆ مییرهولد سەنگ و بەهایەکی تایبەتی هەبوو. ڕاستییەکەی، هەر پاش نمایشکردنی شانۆنامەکە، ڕاستی و دروستی ئەم بۆچوونەی مییرهولد بە کردەیی بۆ مخات دەرکەوت، بەڵام کێشەی جیاوازی ڕوانگە و دیدی هەردوو شانۆکار بۆ پرۆسەی دراماتورگی، ئەوەند قووڵ و توند بوو، ئەنجامەکەی بەوە شکایەوە، مییرهولد ناچار بوو، یان ناچارکرا مخات بەجێ بهێڵێت و بڕوات لە شاری (خیرسۆن)ی دوور لە پیتەربورگ (کە ئەو دەم ناوی پیترۆگراد بوو)،

تیپێکی شانۆیی بۆ خۆی دابمەزرێنێت، لەوێ وەک ڕێژیسۆر خۆی بناسێنێت. چیخۆڤ دژی بڕیارەکەی میرهولد بوو، چونکە پێی وابوو لەو شارەدا نە شانۆ هەیە، نە بزاڤی شانۆیی، لە هەمان کاتدا سەرزەنشتی (مخات)یشی کرد، کە نەدەبوایە دەست لە میرهولد هەڵبگرن. هەرچۆنێک بێت، بەبێ ئەو یاخیبوونە، میرهولدیش نەدەبوو بەم ڕژیسۆرە مەزنە و نەدەبوو بە خاوەنی قوتابخانەی جیاهەڵکەوتووی خۆی.

میرهولد هەر لە سەرەتاوە دژ بە دەقی لاواز بوو، هیچ دراماتورگییەکی لاواز لە ناو نمایشەکانی میرهولد نادۆزینەوە، کە لە سەت نمایش تێدەپەڕن، ئەو هەر لە کلاسیکەوە تا دەگاتە شانۆی مۆدێرن و هاوچەرخ، هەمیشە دەقی بەهێزی هەڵبژاردووە. ئامۆژگاریشی بۆ هەموو ڕژیسۆرانی گەنج و قوتابیان و خوێندکارانی هونەری دەرهێنان ئەوە بوو، کە شانۆنامەی بەهێزتر هەڵبژێرن، بۆ ئەوەی ببیت بە دەرهێنەرێکی کارامە و لێهاتوو، دەبێت شانۆنامەی بەهێز و دراماتورگی پتەو هەڵبژێرن. هاوکار و یاریدەدەری میرهولد، دراماتورگ ئەلکسەندەر گلادکۆڤ لە زمانی میرهولدەوە دەگێڕێتەوە: ڕیژیسۆر بەرانبەر بە دەرهێنانی دەقێکی مەزنی وەک هاملێت، لە بری ئەوەی پارە وەربگرێت، هەق وایە خۆی پارە بدات، کە بۆی ڕەخساوە کار لە سەر شانۆنامەیەکی مەزنی وەک هاملێت بکا.

هەر لەم ڕوانگە دراماتورگییەوە، میرهولد بە یەکەم ڕیژیسۆر دادەنرێت، کە لە بەرەنگاریکردنی شانۆی ڕیالیست و شانۆی ناتورالیستدا، توانیبێتی پشت بە تیۆر و بنەمایەکی تۆکمە ببەستێت.

هەر لە سەرەتای کاری ڕیژیسۆریدا، هزری دراماتورگییانەی میرهولد، لە کتێبە بەناوبانگەکەی (هونەری شانۆ- ١٩١٣)، لە وتارە بەناوبانگەکەی (دەروازەیەک بۆ مێژوو و تەکنیکی شانۆ) دەردەکەوێت. میرهولد لە (هونەری شانۆدا) بۆ یەکەم جار تێرم و دەستەواژەکانی وەک: شانۆی ناتورالیست، شێوازگەرایی، مەرجگەرایی (شانۆی مەرجەکی)، شانۆنواندن و جەستە و پلاستیکا و گرۆتێسک بەقووڵی و بە دیدگەیەکی تیۆریی ڕوون پێناسە دەکات. بۆ یەکەم جاریش، وەک ڕیژیسۆر بنەماکانی دراماتورگی نوێ دەستنیشان دەکات.

کتێبی (دەربارەی شانۆ) یەکەم بناغەی کاکڵەی بیروبۆچوونی پێشەنگانەی میرهولدی، لە بواری دراماتورگییەکی نوێوە خستە ڕوو، دراماتورگییەک کە پشت بە چەمکی شانۆنواندن (تمسرح) دەبەستێت، بە واتەیەکی دی، کە تا دێت دەبێتە چەمکێکی گشتگیر و هاوبەشە لە سیستمی نمایشی میرهولددا، چەمکێک کە هەر چوار ڕەگەزەکانی نمایش لە یەکەیەکی داهێناندا، وەک جەستەیەکی دینامیکی پڕ وزە بە یەکەوە گرێ دەدات.

هەموو وشەیەک، هەموو دیمەنێک، هەموو پێکهاتێکی درامیانە دەبێت بۆ نمایشێک بێت، کە خۆی وەک شانۆ بناسێنێت، دوور لە چاوبەستن و واهیمە (وهم)، بینەریش وەک داهێنەری چوارەم، کە پێویستە تەنانەت بۆ یەک چرکەیش خۆی لە بینەر نەکات، کە بە ئاگا بێت، هەست بکات، بزانێت لە پرۆسەی نمایشێکدایە کە خۆی تێدا، پاش نووسەر و ئەکتەر و دەرهێنەر داهێنەری چوارەمە، ئەوەش لە ڕێگەی خەیاڵ و فەنتازیا و ئاگاییەوە، لە ڕێگەی بەشداریکردن و بوون لە ئێستا و ئێرەدا، خۆی بە ئەفرێنەر بزانێت.

بێگومان هەندێک لەم چەمکانە، لە ڕووی

تیۆرییەوە، واتە بە نووسین لێرەو لەوێ، لە ڕووسیا و لەدەرەوەی ڕووسیاش، بڵاوبووبووەوە، بەڵام بەو چەمکە ڕوون و قووڵە، کە مییرهولد دایڕشتبوون بەرجەستە نەکرابوون. لە نووسین و بۆچوونەکانی ئەدۆلۆڤ ئاپیا و گۆردن کریەگ و ماکس ڕینهات گەلێک لەم چەمکانەی (بەتایبەتی دەربارەی شێوازگەرایی و سیمبۆلیزم) بەدی دەکرێت، بەڵام لە ڕووی تیۆرەوە نەیاندەتوانی شان لە شانی وتارە بەناوبانگەکەی مییرهولد (دەروازەیەک بۆ مێژووی تەکنیکی شانۆ) بدەن. بە ئەندازەیەکی ئەوتۆ، ڕێژیسۆری مەزنی ڕووسیا یەڤگینی ڤاختانگۆڤ، پاش خوێندنەوەی کتێبی (دەربارەی شانۆ) گوتبووی: من بیرم لە هەموو ئەم چەمکانە کردووەتەوە، کە مییرهولد لەم کتێبەدا دایڕشتوون، بەڵام نەمدەتوانی بەم شێوەیە دایانبڕێژم. هەر پاش خوێندنەوەی ئەم کتێبە کاریگەرێتی مییرهولد لە سەر ڤاختانگۆڤ تا دەهات پەرەی دەسەند، بە ئەندازەیەک دەگوترا، ڤاختانگۆڤ، کە ئەویش قوتابییەکی ستانیسلاڤسکی بوو، گەشتێکە لە ستانیسلاڤسکییەوە بۆ مییرهولد، واتە تا دەهات لە ڕێبازی مامۆستاکەی دوور دەکەوتەوە، تا دەهات بەرەو ڕێبازی مییرهولد هەنگاوی دەنا، ئەمەش لە دوا نمایشی ڤاختانگۆڤ (شازادە توراندوت) بەئاشکرا دەرکەوت.

دراماتورگی لە نمایشدا: سەرەتای ئەزموون

یەکەم هەنگاوی ئاشکرای مییرهولد وەک ڕێژیسۆری دراماتورگ بۆ ساڵی ١٩٠٥-١٩٠٦ دەگەڕێتەوە، ئەو دەمەی کە بۆ ماوەی یەک ساڵ لە شانۆی کۆمیسارجێڤسکی وەک ڕێژیسۆر و ئەکتەر کاری دەکرد. لە ماوەی ئەم ساڵەدا مییرهولد ، شەو و ڕۆژ شێتانە کاری دەکرد، هەر لە ماوەی ئەم ساڵەدا ١٨ شانۆگەری لە بەرهەمەکانی ئیبسن و میتەرلینک و بلۆک و ئەندرێیڤ و نووسەرانی تر دەرهێنا. هەریەک لەو نمایشانە لە ڕووی ئەزموونگەرێتی و نوێگەراییەوە پێگە و سەنگی خۆیان هەیە. ئەو ساڵەی مییرهولد لەو شانۆیەدا باشترین پانتایی و تاقیگە بوو بۆ تاقیکردنەوەی چەمکەکانی وەک سیمبۆلیزم و شێوازگەرێتی و مەرجئامێزی و گروتێسک و شانۆنواندن.

سەبارەت بە پرۆسەی ڕەفتارکردن لەگەڵ بەرهەمی ئەدەبیانەی نووسەر، هەروەها دەستکاریکردنی دەق و لابردنی دیالۆگ لە دەقی نووسەر، باشتر وایە ئاماژە بە نمایشی شانۆنامەی (ژیانی مرۆڤێک) بکەم، کە لە نووسینی لیۆنید ئەندرێیڤە. ئەندرێیڤ دەقی شانۆنامەکەی بۆ هەردوو ڕێژیسۆر ستانیسلاڤسکی لە مۆسکۆ و مییرهولد لە پیتەربورگ نارد. هەردوو ڕێژیسۆر کاریان لە سەر شانۆنامەکە کرد. ئەندرێیڤ پاش بینینی نمایشەکەی ستانیسلاڤسکی ڕۆیشت بۆ پیتەربورگ و نمایشەکەی مییرهولدی بینی. خودی نووسەر نمایشەکەی مییرهولدی لەوەی ستانیسلاڤسکی پێ باشتر بوو، بەڵام گلەیی لەوە هەبوو، کە مییرهولد چەند دیالۆگێکی لە دەقەکە لابردبوو. مییرهولد لە وەڵامدا دەڵێت:

ئەو ڕستانەی کە لام بردوون، تۆ بە وشە دەرت بڕیون، منیش هەمان شتم دەربڕیوە، ئەوەندە نەبێت کە تۆ بە وشە، بەڵام من بە کەرەستەی شانۆیی ماناکانیانم بەرجەستە کردووە..

ئەمە نموونەیەکی سەرەتاییە لە دیدگەی شانۆیی مییرهولد لە پرۆسەی دراماتورگیدا، کە لە بەرهەمێکی سەرەتای کاری ڕێژیسۆریدا بەرجەستەی کردووە.

یەکەم کاری مەزنی میرهولد، وەک ڕێژیسۆر لە شانۆی کۆمیسارژێفسکی، کاری دراماتورگی و دەرهێنان بوو بۆ شیعرێکی شاعیری سیمبۆلیست ئەلکسەندەر بلۆک بوو، کە ساڵی ١٩٠٦ بە ناوونیشانی (بەلاگانچیک/ نمایشی میللی) پێشکەش کرا. ئەم نمایشە بە گرنگترین وێستگەی هونەری میرهولدی ڕێژیسۆر دادەنرێت. میرهولد، لەم نمایشەدا، توانی لە هەڕەتی لاوێتیدا هەموو سنوورێکی ئەزموونی باو و شێوازی سواو و دووبارەکراو ببەزێنێت. زۆربەی ڕەخنەگران کۆک بوون لە سەر ئەوەی نمایشی میللی ناسنامەی ڕێژیسۆری ئەزموونگەری بە میرهولد بەخشی، نمایشەکەش بە یەکێک لە ئەزموونە پێشەنگەکانی شانۆی مۆدێرن دادەنرێت.

دەقی شانۆنامەکە بریتی بوو لە هەڵبەستێک کە بلۆک دەبارەی کەسایەتییەکانی کۆمیدیای دێل ئارتێ نووسیبوونی. خودی میرهولد سەرەڕای کاری دەرهێنان، ڕۆڵی (پێرۆ) دەبینی، کە یەکێکە لە کەسایەتییەکانی کۆمیدیای دێل ئارتێ. ئەوەی سەیرە و جێگەی سەرسوڕمانە لەم ئەزموونە ناوازەیەدا ئەوەیە کە میرهولد خۆی وای بۆ نەدەچوو کە ئەم نمایشە بەو ئەندازەیە ڕچەشکێن بێت و لە مێژووی شانۆدا ئەوەندە بە نەمری باس بکرێت، چونکە لە سەرەتادا هەڵبژاردنی دەقەکە بەم شێوەیە بوو کە باسی لێوە دەکەم:

سەرەتا میرهولد شانۆنامەیەکی (میتەرلینک) ی بۆ شانۆی کۆمیسارژێفسکی دەرهێنا، بەڵام ڤێرا کۆمیسارژێفسکایا، کە ئەکتەرێکی گەورەی شانۆی ڕووسییە و بەڕێوەبەری شانۆکە بوو، پێی وابوو شانۆگەرییەکە زۆر کورت بوو، تەنیا کاژێرێک و چەند خولەکێکی دەخایاند، ئەمەش بۆ شانۆیەکی گەورەی دەوڵەتی وەک ئەو شانۆییە نەدەگونجا، بۆیە داوای لە میرهولد کرد کە نمایشکی تر ئامادە بکات، وا بێت شان بە شانی شانۆنامەکەی میتەرلینک پێشکەش بکرێت، بۆیە شانۆنامەکەی میتەرلینک بە نمایشی سەرەکی دادەنرا، هەرچی نمایشی میللی بوو حیسێبی پاشکۆیەکی کۆمیدی کورتی بۆ دەکرا. میرهولد بۆ چارەسەرکردنی ئەم بارودۆخە، هەڵبەستەکەی (ئەلکسەندەر بلۆک)ی هەڵبژارد، بەڵام ئەوەی پاشتر جێگەی سەرنج بوو و گەلێکیش سەیر کەوتەوە نمایشی بەلانگاچیک (نمایشی میللی) بوو، کە میرهولد تێیدا چەمکی شانۆنواندن و شێوازگەرێتی و مەرجئامێزی، لە سەرووی هەموو ئەم چەمکە شانۆییانەوە، چەمکی گرۆتیسکی لەم نمایشەدا بەرجەستە کرد. تاکوو ئێستایش کە باس لە نوێکردنەوەی شێوازەکان و ماسک و تەکنیکەکانی کۆمیدیای دێل ئارتێ دەکرێت، ئەزموونگەرێتی میرهولد لەم نمایشەدا پێگە و پایەی دیاری خۆی هەیە. توێژەر و ئەکادیمی جۆن ڕودین لە کتێبە بەناوبانگەکەیدا (کۆمیدیای دێل ئارتێ)، تەوەرێکی تایبەتی بۆ ئەزموونی میرهولد لە هونەری کۆمیدیا دێل ئارتێ تەرخان کردووە.

چۆن دەکرێت هەڵبەستێک بە نمایشێکی ئەوها نەمر کە تاکوو ئێستاش سەرچاوەی ئەزموونگەرێتی و پێشەنگییە؟ ڕاستە زمانی بلۆک و شێوازی سیمبۆلیستانەی ڕۆڵی سەرەکی هەبوو لە دەقەکەدا، ڕاستە مۆسیقای کۆزمین ڕۆڵی خۆی لە نمایشەکەدا گێڕا، ڕاستە ئەکتەرەکان، لە سەرووی هەموویانەوە خودی میرهولد کە ڕۆڵی سەرەکی هەبوو، ئەوجا سینۆگرافیای شای سینۆگرافەکانی ئەو سەردەمە سێرگیی ساپونۆڤ سینۆگرافیای نمایشەکەی

ئەنجام دابوو، بەڵام دەبێت بڵێین: هەموو ئەمانە لەلایەک، کاری دراماتورگییانەی مییرهولد لەگەڵ دەقەکەدا لەلایەک. مییرهولد بۆ یەکەم جار ئەوەی سەلماند کە پێویستە ڕیژیسۆر، دراماتورگ بێت و توانایی و بەهرەی ئەوەی هەبێت کە ڕەگەزەکانی نمایش بە یەکترەوە، بە ئیستێتیکایەکی هونەرییانەی قووڵەوە، بە ڕۆڵی کاریگەری بینەرانەوە، بە ئێستا و بە ئێرەوە ببەستێتەوە.

لەم نمایشەدا مییرهولد جارێکی تر لە شانۆی ڕووسیدا (یەکەم تیپی کۆمیدیای دێل ئارتێ بۆ یەکەم جار لە ساڵی ١٧٣٣ لە ئیتاڵیاوە گەیشتە ڕووسیا و بەرهەمی خۆی نمایش کرد)، پاش ئەم ماوە دوورودرێژە، مییرهولد توانی کۆمیدیای دێل ئارتێ لە شانۆی ڕووسیدا نوێ بکاتەوە، هەروەها توانی بایەخی ماسک و گرنگی بەکارهێنانی ماسک لە هونەی نواندندا، بەتایبەتی ئەوەی کە پەیوەستە بە جەستە و جووڵە و ئاماژەی ئەکتەرەوە، بسەلمێنێت.

لەلایەکی دیکەوە، ڕاوبۆچوونەکانی مییرهولد دەربارەی بەکارهێنانی ماسک گەلێک پێش ئەو کەڵە ریژیسۆرانەیە کە لەم بوارەدا ناوبانگیان دەرکردووە، لەوانە (جاک کۆپۆ)ی فڕەنسی، (داریۆ فۆ)ی ئیتاڵیایی، (جاک لێکۆک)ی فڕەنسی. ناکرێ ئەو ڕاستییەش لە بیر بکەین کە لە ڕووی جیاوازی کولتوور و فەرهەنگی نمایشەوە، ئەوان سەر بەهەمان فەرهەنگ و کولتووری کۆمیدیای دێل ئارتێین، مییرهولدیش وەک ڕیژیسۆرێکی ڕووس ئەوەندە بوێر بوو، کە لەم هونەرەشدا توانایی و بەهرەی خۆی وەک پێشەنگێک سەلماند.